

GERMUND MICHANEK

”Det sagda är för den kloke nog”

I den ingalunda harmlösa sagan Lille Viggs äventyr på julafton berättade Viktor Rydberg 1875 att vätten och Vigg kom till en herreman med gåvor på julaftonen:

Vätten framlämnade gåvorna, som mottogos kallt, utom stjärnan. När vätten framräckte henne och sade, att det var en gåva från konungen till herremannen, steg denne upp och log och bugade och talade om konungens nåd och sin egen ovärdighet. Därefter gick han in i närmaste rum, där han trodde att ingen såg honom, och ställde sig framför spegeln och fäste stjärnan på sitt bröst, och ett tu tre hoppade han upp och gjorde vad fröknarna skulle kallat ett bättemang och sade till sig själv: nu har jag nått mitt levnadsmål; sådant får man, när man är ett snällt barn.

”Är han ett barn?”, frågade Vigg.

”Nog är han det”, svarade vätten.

Detta är inte saga, det är samhällssatir. Det är liberalen Rydberg som går till angrepp mot ordensväsendet. Han var sedan ungdomen en avgjord motståndare till ordnar, och han hade som tidningsman lyckat med systemet flera gånger. Märkligt nog kom en ordensstjärna att spela en roll i hans liv och även i hans förhållande till Oscar II.

Det började år 1879, när Rydberg skulle presidera som direktör vid Svenska Akademiens högtidssammankomst. En gammal tradition påbjöd att direktören var riddare av Nordstjärneorden. Genom landshövdingen i Göteborg fick kung Oscar beskedet att Rydberg uttryckligen hade lovat att både mottaga denna orden och bära den. På Oscarsdagen den 1 december 1879 utnämndes alltså Rydberg till Nordstjärneriddare. De 20 dagar som återstod till högtidssammanträdet

blev hektiska för den nye riddaren. Av liberala vänner som S. A. Hedlund, Björnstjerne Björnson och Anna Hierta-Retzius bads och besvors han att inte söla ner sitt frackbröst med en orden, medan andra – inte minst fru Rydbergs släktingar i Göteborg – bestormade honom med motsatta argument: han skulle visa sig grovt ohövlig mot kungen, om han vägrade bära nådevedermålet. Den tragikomiska affären slutade med att Rydberg inträdde i Börssalen den 20 december med tomt frackbröst. Världen var liten på den tiden och skandalerna alltför tunnsådda – därför blev Viktor Rydbergs Nordstjärna ett välkommet bidrag för den svenska pressens krönikörer och kåsörer.

Vid Svenska Akademiens sammanträde bad Oscar att Rydberg skulle besöka honom på slottet följande dag. "Men icke officiellt, utan i bonjour", skall Oscar ha tillagt med en anspelning på Rydbergs tomma frack – detta enligt skaldens initierade biograf Karl Warburg. Samtalet på Slottet gällde enligt samma källa filosofiska, litterära och politiska ämnen, men det rörde inte ordensväsendet. Denna fråga tog Rydberg upp i ett brev till kungen (3.1.1880). Han hade en ogrannlagenhet att avbedja, säger han. Han ansåg att ordensväsendet "nöter på konungamakten och folkets moral", men han erkänner också att monarken måste ha medel för att vinna de goda syften som avses med ordnarna:

Den vänlighet jag dagen efter den, då jag sattes på detta själsrannsakande och pinsamma prov, rönste av Eders Majestät, det hugnande förtroende, varmed jag då möttes, innebar för mig en borgen, att mina bevekelsegrunder blivit, om icke gillade, så dock förstådda, och att jag fortfarande äger min konungs bevägenhet.

Oscar svarade nästan omgående (8.1):

Vad du skriver om ordensväsendet, kan vara mycket sant. Du medgiver för övrigt, att det kan hava någon fördel med sig. Det finns nu en gång, och då var det ej blott en *rättighet* som jag utövade, då jag tilldelade Viktor Rydberg en välförtjänt utmärkelse, det var ock en *plikt* att ej förbigå Svenska Akademiens direktör. Av denna dubbla anledning lät jag uppföra ditt namn på den s.k. ordenslistan. Men som jag naturligtvis hade vissa skäl att frukta ditt nekande, så lät jag efterhöra, huruvida du ville mottaga den erbjudna utmärkelsen. Först sedan man anmält ditt skriftliga svar "att både mottaga och vid officiella tillfällen bära nordstjärnan", skrev jag under din utnämning, såsom jag var berättigad tro, med full trygghet. Lägga din hand på ditt goda hjärta och säg sedan, om jag hade skäl att hysa denna trygghet? Ditt handlingssätt svarade ej mot denna förväntan. Du kallar det själv en ogrannlagenhet mot mig, och det är sant; men du var långt mer ogrannlaga mot dig själv och din egen värdighet!!! Därför gjorde det mig mest ledsen!

Rydberg hade flytt tillbaka till Göteborg omedelbart efter mötet med kungen den 21 december 1879. Han trodde sig föraktad av sina kolleger i akademien och gav återbud till sekreteraren Henning Hamiltons officiella middag. "Stjärnstruntsaken" – för att begagna den term som Rydbergs vän F. A. Dahlgren använde i ett tröstebrev till den deprimerade skalden – tog i Rydbergs fantasi allt större proportioner. Han *kunde* inte acceptera en enda officiell inbjudan, där ordnar skulle bäras. Av detta skäl avböjde han att närvara, när det nyförmälda kronprinsparet firades i Göteborg 1881. Samma skäl gjorde att han konsekvent höll sig borta från Svenska Akademiens högtidsdagar. Han tycks inte ha besökt mer än en enda – år 1884, då han sedan några månader var bosatt i Stockholm som nybliven professor. Sedan ett år var Carl David af Wirsén akademiens sekreterare (strängt taget tillförordnad just detta

år), och han började genast hålla ordning på sina hjon. Han beordrade professor Rydberg att inställa sig under fanorna den 20 december, det kan man utläsa ur det bönebrev som Rydberg – tydligen i full panik – riktade till Oscar II dagen före sammanträdet och i vilket "N.O." naturligtvis betyder Nordstjärneorden:

Eders Majestät!

Svenska Akademiens sekreterare har underrättat mig, att Akademien anser vara av vikt, att jag, i likhet med övriga i huvudstaden sig uppehållande ledamöter, är närvarande å samfundets högtidssammanträde.

Underrättelsen har meddelats mig i en form, som gör det otvivelaktigt, att Akademien skulle i mitt uteblivande se en pliktförsummelse.

Här står jag således mellan flere eldar. Eders Majestät kan hjälpa mig, om högste styresmannen över N.O. har samma rättighet som den helige fadern: att giva dispens i samvetsömma fall.

I annat fall måste jag göra mig saker till Akademiens ogillande dom.

Eders Majestät! Om ordensstadgarne det medgiva, så hjälp mig!

I underdånighet
vördnadsfullt
Viktor Rydberg

19 december 1884

Det är svårt att dela Karl Warburgs uppfattning att detta är ett "skämtsamt" brev. (Det är ännu svårare att förstå att detta brev – som här har återgivits efter originalet i Bernadotteska arkivet – i Warburgs biografi innehåller flera meningar som saknas i originalbrevet.) Det är förvisso inte ett skämtsamt brev (bortsett från den helige fadern). Det är framsprunget ur en nervös ömtålighet. Kungen har begripit detta. Han snäser

inte av den nödställde och samvetsömme. Han svarar samma dag - vänligt, förstående, klokt, humoristiskt:

Stockholm d. 19 December 1884

Min käre Viktor Rydberg!

Om Du imorgon kommer upp i Akademien, så lovar jag att icke se om Du har eller icke har det som du nämnt i ditt brev.

Mera kan du väl omöjligt begära? Sat sapienti!

Vänligen

Oscar

Rydberg kunde sitt latin. Han visste att "Sat sapienti" var en förkortning av Terentii ord "Dictum sapiente sat est", vilket är uttytt: Det sagda är för den kloke nog. Den kloke kom till Svenska Akademiens högtidssammanträde följande dag, och hans frackbröst var lika tomt som det hade varit fem år tidigare. Växlades en blick och ett tyst leende mellan den kungliga läktaren och stol nr 16?

Så plågsam var denna ordenshistoria att Rydberg var en av de två akademiledamöter som saknades vid Svenska Akademiens sekularfest 1886. Den andre, Snoilsky, vistades i landsflykt i Dresden.

I det brev där kung Oscar förebrår Rydberg för hans vägran att bära Nordstjärnan antyder han också att Rydberg befann sig i dåligt och farligt sällskap i Göteborg - det var i första hand S. A. Hedlund, Handelstidningens redaktör, som åsyftades. Du skulle, skriver kungen (8.1.1880), "under en fullkomligt fri verksamhet här i Stockholm kunna vida mera gagna ej blott dig själv, utan ock andra". Detta var inte en förflugan tanke. Warburg menar att kungen redan 1881 hade påverkat ordföranden i Stockholms högskolas styrelse, friherre Gustaf af Ugglas, och att även den vittberömde statsmannen Louis de Geer arbetade för Rydbergs utnämning till professor i kultur-

historia i Stockholm. Utnämningen kom i januari 1884, och Rydberg tillträdde sin tjänst samma höst. Mycket har skrivits om denna personliga professur, men ingenting ger klart besked om vilken roll Oscar II spelade. Den kan – bakom kulisserna – ha varit betydande.

För Viktor Rydberg hyste Oscar II en ovanlig känsla – respekt. Han insåg att Rydberg var en överlägsen begåvning. Det nyss citerade ”förebråelsebrevet” om ordensaffären inledde kungen med en nästan ödmjuk reverens för det benådade snillet:

Ditt sista besök och det lärrika samtal som jag därvid fick hava med dig gå ej ur mitt minne; nej, det förvaras där med uppriktig glädje. Jag fick då ett nytt och kärt bevis på de ädla känslor och höga tankar varav Du, i högre grad än de allra flesta av din samtid, är mäktig. Jag, en blott dilettant på det område där vårt samtal rörde sig, kunde dock njuta därav, ty jag älskar att tänka i dessa höga ämnen, även om jag ej vågar eller mäktar fatta dem annat än under symboliska bilder. Symboliken är det sotade glas, som bryter den oändliga strålglansen så att den av vårt svaga öga kan mottagas, utan att man blir alltför solblind. – Ännu en gång hjärtligt tack! Glöm ej att sända mig de skrifter varom du talade. Allt som du har författat blir mig en dyrbar gåva.

Under de elva år Rydberg bodde i Stockholm fram till sin död 1895, möttes han och kungen emellanåt i samfund och akademier. Något närmare personligt umgänge blev det inte. Rydberg gjorde vad han kunde för att få leva sitt forskar- och eremitliv ute på Djursholm.

[ur Germund Michaneks bok *Skaldernas konung : Oscar II, litteraturen och litteratörerna*, utgiven på Norstedts 1979. En liten ändring har på författarens önskan gjorts i sista stycket.]